

QUEER KURAMA KATKILARI BAĞLAMINDA JUDITH BUTLER DÜŞÜNCESİ

[The Idea of Judith Butler Within the Context of Contributions to Queer Theory]

Erdoğan Kineşçi

Dr., Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
erdkines@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma çerçevesinde, *Queer* teorisinin ortaya çıkmasında önemli figürlerden birisi olan Judith Butler'ın düşüncesi temelinde, onun cinsiyet kavrayışı, normatif heteronormativiteye bakışı ve onun fikirlerinin *Queer* kuram açısından neden önemli olduğu sorgulanmıştır. Bu doğrultuda, Butler'ın konuyla ilgili temel fikirlerin odaklanılmadan evvel queer kuramın merkezinde bulunan cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımı üzerine yoğunlaşmıştır. Bir sonraki bölümde Butler'ın fikirlerini temellendirmesinde etkin entelektüel köklerden biri olan Foucault'nun anlayışı ve Butler'ın yöntemi olarak post yapısalcılık bu bağlamda ele alınmıştır. Yine bu bağlamda “*Queer*”ın anlamı ve “*Queer Teori*” ilgili literatür zemininde incelenmiştir. Son olarak, Judith Butler'ın teorisi özelinde, *Queer* teoriye katkıları üzerine odaklanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Cinsiyet/toplumsal cinsiyet, söylem, post-yapısalcılık, Queer teori, Judith Butler.

ABSTRACT

In this framework of this study, It was questioned that on the basis of the thought of Judith Butler, one of the important figures in the emergence of Queer theory, her sex/gender understanding, normative heteronormativity view and Butler's ideas what are important with regard to Queer theory. Accordingly, before it was focused on basic ideas about the subject, it was concentrated on

the distinction of sex/gender which is located in the center of Queer theory. In the next section, it is considered Foucault's understanding, one of the effective intellectual roots in terms of founding Butler's opinions and post structuralism as a method of Butler in this context. Again in this context, it was reviewed the meaning of "Queer" and "Queer Theory" on the basis of the relevant literature. Ultimately, it was focused in the case of Judith Butler's theory, her contributions to Queer theory.

Keywords: Sex/gender, discourse, post-structuralism, Queer theory, Judith Butler.

GİRİŞ

Young (2009: 48-52) önemli makalesinde; Feminist ve Queer kuramların ‘toplumsal eleştiri problemleri olduklarını vurgular. Bu kuramsal yaklaşımların, cinsiyet alanıyla ilgili birtakım haksızlıkları ve adaletsizlikleri saptamayı, onların kaynaklarını kurumlarda ve toplumsal ilişkilerde bularak açıklamayı ve bunları değiştirmek için kuramsal bir biçimde yönelmiş eylem önerileri getirmeyi hedefleyen kurumsal çabalar olduklarını belirtir. Bu bağlamda, cinsiyet çalışmalarının temelde iki problem alanı çerçevesinde araştırmalarını yoğunlaştırdıklarını belirtir.

Bunlardan birincisi, “işin ve toplumsal uğraşın, cinsiyetin esas alınarak yapılandırılması”dır. Young (2009, s.50), bu olgunun, modern toplumların temel görünümülerinden biri olduğunu, yineler. Antropologlar da inceledikleri toplumların kiminde kadınlar ve erkekler arasında benzer ayrılmanın varlığını belgelemişlerdir. Young (2009, s.52), aynı makalesinde, toplumdaki, toplumsal cinsiyet yapılandırmasının, ikinci ekseninin; “normatif heteroseksüellik” olduğunu söyler. “Normatif heteroseksüel sistem”, kadınların ve erkeklerin hayatlarını büyük ölçüde “sınırlandıran bir sistem” özelliğini gösterir. Bu sistem, heteroseksüellik dışında, “farklı cinsel ve arzu eğilimleri olan kişilerin”, bazılarını, böylesine bir normatiflik, yaşamlarını bu cinsel rejim düzenlemesi altında, kendilerine maddi karşılık ve tanınma getireceğine inandıkları bir şekilde uyarlamaya motive eder. Diğerlerini de yani, mevcut cinsiyet rejimine muhalefet edenleri, arzularının ve projelerinin uymadığı toplumsal ilişkilerin oyuklarından yaşamlar kurmaya ya da açıkça isyan etmeye sürükler. Bu noktada, Cheshire Calhoun (akt:Young, 2009, s.52), heteroseksüel normları ihlal eden kişilerin siyasi vatandaşlık, sivil toplum ya da özel alanlarda ‘meşru’ hiçbir yerinin olmadığını iddia eder. Heteroseksüel normatifliğin yapılarının, lezbiyen ve geyleri, onlara görünmez olmayı dayatarak kısıtladığını belirtir.

Son dönemde, cinsiyet tartışmalarında, ‘heteroseksüel normatif sistemle’ ilgili eleştirel incelemelerin artışından söz etmek gerekir. Cinsiyet araştırmalarında, Young’un belirlediği iki sorunsal çerçevesinde olgulara yaklaşan, feminist teori ve queer teori, normatif heteroseksüelliğin yapısını tartışmaya açan argümanlar ortaya atmışlardır. Bu incelemelerin bazılarında, cinsiyet kavramı ile toplumsal cinsiyet kavramı arasında yapılan ayrımın geçerliliği noktasında, bu ayrımın geçersizliği çerçevesinde sosyal teoride ilerleyen bir literatürün de varlığından bahsedebiliriz. Queer teorideki, bu tartışmaları başlatan ve sürdüren en önemli teorisyenlerden biri de kuşkusuz Judith Butler ‘dır.

Cinsiyet /Toplumsal Cinsiyet Ayrımı

Biyolojik olarak, genelde, ‘erkek ve kadın’ olmak üzere, ikili sınıflandırılmalara tabi tutulan cinsiyet kavramı, ona yüklenen toplumsal ve kültürel anlamlar, kodlar ve beklentilerle, biyolojik temelinden ve boyutundan çok farklı anlamlar yüklenebilmektedir. Toplumsal cinsiyet olarak tanımlanan bu olgu kadınlık ve erkeklik özelliklerinin kültürel yapılanmasını ifade eder (Rosaldo,1980) Toplumsal cinsiyet, farklı kültürlerde, farklı biçimlerde tanımlanan sosyal olarak kurulmuş erkeklik ve kadınlık kategorilerini ve her iki gruba atfedilen sosyal olarak dayatılmış, yükümlülük, davranışları ve pratiklere işaret eder.

Antropolojide; cinsiyet ve cinsellik alanındaki ilk çalışmaları gerçekleştiren öncü antropologlardan Malinowski(1990), cinselliğin basit bir psikolojik eylem olmanın ötesinde uzandığını aşkı, sevişmeyi içerdiğini, evlilik, aile ve akrabalık gibi kurumsallaşmaların temelini oluşturduğunu, sanata yayıldığını, sanata kendine özgü sihir ve büyü kattığını kısaca kültürün her alanında varlığını, gösterdiğini belirtmiştir. 1930’larda Mead (1928, 1935) de tıpkı Malinowski gibi, Okyanusya’da yer alan yerli topluluklar üzerinde yaptığı öncü çalışmalarda, kadınlık ve erkeklik rollerinin kültürel göreliliğine yani bir kültürden diğerine farklılık arz ettiğini araştırmaları sonucunda tespit etmiştir. Cinsiyet rolleri, arasındaki farklılıkların biyolojik olmaktan ziyade kültürel temelleri olduğuna ilk dikkat çeken öncü isim tarihsel tikelci ekolün en önemli isimlerinden biri olan, Franz Boas’ın öğrencisi olan Margaret Mead (1935), Papua Yeni Gine’de yer alan, Sepik bölgesinde yaşayan üç topluluk olan; Arapesh, Mundugomour ve Tchambuli’lerde benzer geçim örüntüleriyle yaşamlarını sürdürmelerinde birlikte, kadınlık ve erkeklik rollerinin köklü farklılıklar gösterdiğini tespit etmiştir.¹Her üç toplumda da kız ve erkek çocukların cinsiyet rollerine uyarlanmaları ve kültürlenmeleri ABD’deki uyarlanma ve kültürlenmenin son derece farklı olduğunun gözlenmesi Mead’i kadın ile erkek arasındaki farklılıkların biyolojik evrenseller olarak

¹ Arapesh erkeğinin ve kadınının, Batı toplumlarında kadından bekledikleri geleneksel davranış biçimini gösterdiklerini gördü; yani yumuşak, duyarlı ve koruyucu anne –baba davranış biçimi. Bunun aksine, Mundugomour erkeği ve kadını ise, Mead’e (1926) göre; öfkeli ve saldırgan yani geleneksel Batılı erkeğin davranış biçimini gösteriyorlardı. Tchambuli erkekleri yumuşak karakterliydi ve saçlarını kıvrır, alışverişe giderlerdi. Tchambuli kadınları ise, enerjik ve yöneticiydiler; ayrıca süslenmeye erkeklerden daha az önem verirdi.

kabul edilemeyeceği görüşüne sevk eder. Cinsiyet rolleri olarak kadınlık ve erkeklik şayet öğreniliyorsa, bu onların biyolojik değil tam aksine kültürel olduğunu göstermektedir.

1960'ların sonlarında²ise, antropologların, özellikle cinsiyet üzerine çalışanların, temel olarak da feminizmle beslenen ve feminizmle fikir alışverişi içinde olanların belirmeye başladığını görürüz. Bu dönem, muhalif eğilimdeki feminist antropologların, toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetle arasındaki ayrıma dikkat çekmeye ve bu konuya vurgularda bulunmaya başladıkları önemli bir dönemdir. Antropoloji, bu açıdan, feminist teorinin gelişiminde tarihsel olarak özel bir role sahiptir. Çünkü kadın kategorisinin eleştirel olarak değerlendirilmesinde; antropolojik araştırmaların ve verilerin önemli rolleri bulunmaktadır.

1970'lerde feminist antropologlar, antropolojik araştırmaların sağladığı kültürlerarası verilerle toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerinde çeşitliliğin var olduğunu görmüşlerdir (Moore, 1994, s.10-12).³ Feminist pozisyondaki yaklaşım, cinsiyetin biyoloji olarak belirlenmediğini aksine toplumsal olarak oluşturulduğunu tespit etmiştir. Araştırmacılar, bu ayrımı ortaya koyarak, bizlerin cinsiyetlerden anladığımız ve algıladığımız özelliklerin salt biyolojiye indirgenerek açıklanamayacağını göstermeyi amaçlamışlardır. Cinsiyetlerin bu yöndeki açıklama biçimlerini toplumsal cinsiyet olarak adlandırmışlardır. Bu ayrımla birlikte, cinsiyetin, toplumsal ve kültürel düzlemlerde hangi anlamlarla ve nasıl kurulduğuna ilişkin yeni ve geniş bir araştırma alanı ortaya çıkmıştır (Stolcke,1993). Toplumsal cinsiyet, bir araştırma alanı olarak, farklı kültürlerde farklı biçimlerde tanımlanan, sosyal olarak kurulmuş erkeklik ve kadınlık kategorilerini ve her iki gruba atfedilen sosyal olarak empoze edilmiş, yükümlük ve davranışları, belirttiği düşüncesinden hareket eder.

1970'lerde yoğunlaşan çalışmalar, kültürel farklılıklar taşıyıcılar da, inşa edilen toplumsal cinsiyetlerin aynı zamanda kadın-erkek eşitsizliğinin de temeli olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırmalarla, ev içi (özel alan) – kamusal alan, doğa-kültür gibi karşıtlıkların eleştirisi ve

² Robert Stoller, 1968 tarihli Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet adlı eserinde sosyal teoride bu ayrımı ilk kullanan kişi olarak kabul edilmektedir (Direk, 2009, s.70)

³Toplumsal cinsiyet kavrayışının temelinde; erkek ve kadın cinsiyetleri her ne kadar biyolojik durumlar olsa da, bu cinsiyetlerin gündelik yaşamda yüklendiği rolleri, sorumlulukları ve toplum içerisindeki yerleri, kültürler tarafından belirlenir, fikri, yatmaktadır. Kültürler, özellikle kadın cinsiyetine soyun devamı bakımından taşıdığı stratejik rol nedeniyle bu cinse özel bir önem yüklerler ve onunla ilgili pek çok kural ve kısıtlama getirirler. Bu kural ve kısıtlamalar, rekabeti önleyici ve dayanışmayı güçlendirici biçimde yapılandırılmıştır (Aydın ve diğ., 2007, s.192-93 ; Gilmore, 1990 ; Moore 1994, Bates, 2009).

problematiklerini değerlendirmeye çalışmışlardır (Rosaldo ve Lamphere, 1974, s.1–15). Çünkü toplumlarda erkek egemenliğini pekiştiren düzenlemelerin ve ayrımların, bu düzenlemelere ve ayrımlara atfedilen ‘doğallığın’ geçerli olmadığı, bu çalışmalar ışığında, ortaya konulmuştur.

Bu araştırmalar doğrultusunda, aynı zamanda, erkek egemenliğine dayalı toplumsal cinsiyet rejimlerinin, batı dışı kültürlerle ait bir nevi azgelişmişliğin tezahürleri olmadığına anlaşılmıştır, Batı merkezli bakış açılarının, sarsılmasına ve yıkılmasına da neden olmuştur. Ne ki, bu farklılaşmaları ve eşitsizlikleri yaratan toplumsal cinsiyet rejimleri ve inşaları Batı toplumları içerisinde de gözlemlenen, var olan bir durumdur. Bahsedilen bu durum, kadınlık rollerinin ve kadınlığın alt bir kategori olduğu gerçeğini ve bu alt olmanın ve bunun getirdiği her şeyin ‘biyolojik bir kader’ yani değiştirilemez, dönüştürülemez durumlar bütünü olduğuna dair güçlü ve keskin yargıların, ciddi biçimlerde hasara uğramasına, bu yargıların yanlışlanmasına neden olmuştur.

Toplumsal cinsiyet inşalarının bütün toplumlarda benzer ve tek boyutlu bir özellik göstermediği, antropologların erken dönemden itibaren çalıştıkları alanlarda rastladıkları bir olgudur. Antropolojik literatürde, Butler öncesinde, cinsiyetin performe edilen ve bu performeyle ilgili olarak toplumsal cinsiyetin sembolik oluşumuyla ilintili bir literatür erken dönemden itibaren varlığını göstermiştir (Moore, 1994, s.24). Bunun örneklerinden birini bazı yerli Amerikan kültürlerinde, “berdache”⁴ olarak adlandırılan, kadının toplumsal kimliğini benimseyen erkeklerin varlığıdır. Bu yerli Amerikan toplumlarında, biyolojik olarak erkek cinsiyetine sahip olanlar, erkek toplumsal cinsiyet kimliğinin niteliklerini benimseyebilmektedir; onlara bu özellikleri nedeniyle “toplumsal cinsiyetler arası dişiller” (Blackwood, 1984) ya da ‘efsanevi Grek kadın savaşçılar’ nedeniyle “Amazonlar” (Williams, 1986, s.234) şeklinde adlandırmalar, yakıştırmalar yapılmaktadır (akt:Bates 2009, s.57). Berdache ’lar kadın giysileri giyer ve bütünüyle karşı cinsteki biri gibi davranırdı, bir erkekle evlenebilirdi. Şamanlık gibi kutsal görevleri ve kutsal ritüelleri düzenleme gibi fonksiyonları bulunmaktaydı ve bu özellikleri nedeniyle, onlara kutsallık payesi

⁴ Kuzey Amerika’nın Büyük ovaları ’na 1600’lerde gelen Fransız tüccarlar kadın gibi giyinmiş yerlileri gördüğünde onlara berdache (Türkçe okunuşu “ buradaş” şeklindedir) adını vermişlerdir. Bu kelimenin, kölelere ve hadımlara verilen Farsça “bardah” sözcüğünden türediği düşünülür. Fransızca sözcük “berdache” yıllar içinde kadınsılık, bekârlık, korkaklık gibi anlamları da kapsayacak şekilde genişletildi ve bütün hadımlar, travestiler(karşı cins gibi giyinenler) ve heteroseksüel olmayan bireyler için de tercih edilir hale gelmiştir. Erken antropolojik araştırmalarda bu sözcük kullanılmış olmakla birlikte, bugün artık bütün bu olumsuz anlam ve çağrışımlarından dolayı berdache kelimesinin kullanılması kaçınılmaktadır. Kuzey Amerikalı yerliler için bunun yerine “iki ruhlu” tabiri kullanılmaktadır (Haviland ve diğ.,2008, s.297-98).

verilirdi. Aynı kültürel olguların yaşandığı yerlerde, kadınlar arasında da benzer özellikler bulunmaktaydı. Bölgeye gelen batılilar bu geleneği ortadan kaldırmayı amaçlamış olsalar bile Berdache'ların günümüzde de hala varlığından söz edilmektedir.

1970'li yıllarda, bir taraftan cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımı temelinde şekillenen feminist teori diğer yandan Foucault'nun, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında bir ayrıma gidilmeden, cinsiyetin söylem ürünü bir kurgu olduğundan bahseden öncü yaklaşım kendini göstermiştir. Foucault (2016), *Cinselliğin Tarihi* adlı eserinde cinsiyetin bir kaynak bir öz olmasından ziyade bir etki olduğundan bahseder. Foucault, cinsiyetin verili temel birlik değil bir kategori olduğunu ve belirli söylem pratiklerinin ürünü olduğunu belirtir.

Foucault'nun (2016) cinsiyeti bir kurgu olarak değerlendirmesi feminist teori içerisinde farklı yankılar uyandırır. Judith Butler, Foucault'nun, 'cinsiyetin, söylem pratiklerinin ürünü olduğunu' ifade eden, pasajını okurken cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında bir ayrımın mümkün olmayacağına işaret eder. Bir başka değerlendirmede, Yanagisako ve Collier, kadınlık ve erkeklik kültürel kategorilerini, evrensel olarak ikili biyolojik kategorilerden çıkarılmasını zorunlu olarak her yerde kabul edemeyeceğimizi belirtirler (Moore, 1994, s.13). Böyle bir durumda Cinsiyet yapıları, cinsel farklılığın kategorilerini ifade eden, biyolojiden bağımsız kültürel değişkenlerdir.

1970'li yıllarda feminist teoride büyük bir değişim olarak nitelenen cinsiyet/toplumsal cinsiyet arasında ayrım yapan yaklaşımlardan sonra, özellikle 1990'lı yıllarda sosyal teoride yeni bir yönelim olarak, Foucault'nun (2016) çalışmasını temel alan, cinsiyet konusunda böyle bir ayrımın yapılmasının problematiği çerçevesinde, yaklaşımların ortaya çıktığı görülür. Bu farklı anlayışları ortaya koyan teorisyenlerden olan Butler, feminist teoride toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetten ayrı bir kategoriymişçesine değerlendirilmesine karşı çıkar (Butler, 2008, s.60). Toplumsal cinsiyete bu karşı oluş çerçevesinde toplumsal cinsiyet kavramsallaştırılmasını yapılmasında önemli etkilere sahip olan Simone de Beauvoir'ın (1949) 'bir kimse kadın doğmaz kadın olur' savının temellendirdiği cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımına eleştirel yaklaşım geliştirir. Butler (1988) ilgili eserinde Beauvoir'ın gender konseptiyle farklılık yarattığını belirtir. Butler, Beauvoir'ın "İkinci Cinsiyet" eserini sex/gender üzerine temellenen bir tez doğrultusunda okur. Beauvoir'ın "bir kimse kadın olmaz kadın olur" savının güçlü bir iradeci yolla inşa edildiğini düşünür. Kadın olmak iradeci kültürel bir inşadır ve bir öz inşa olarak gender kadın sadece kültürel anlam ve anlaşılabilirliğin elde

edildiği çeşitli modlar düzenler. Butler'a (1988) göre Beauvoir bunları yaparken performativiteyi ıskalamıştır., cinsiyet(seks) kendisini yapılandırmak ve statükoyu korumaya yardımcı heteroseksüel, ırk, sınıf ve önyargılardan nasibini almış çeşitli sosyal söylemde yakalanmış daha az veya daha fazla görünmez dışlayıcı talepler yoluyla oluşmaktadır. Bir cinsiyet olmak, bir seçim ve bir kültürleşme sürecidir. Beauvoir muğlak "cinsiyet" formüle eder, çünkü performativiteyi ıskalar.

Özetle, Butler, toplumsal cinsiyetin kültürel koşullara bağlı olarak şekillenen beklentiler ve zorunluluklar dizgesini, biyolojik cinsiyette de bulur. Biyolojik cinsiyetin de aynı dizgeye sahip, bir unsur olarak kavranması gerekliliği üzerinde durur. Butler (2008), cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki feminist ayrımın, heteroseksüel bir normatiflik mantığını (heteroseksüel matrisi) yeniden üreten eril ve dişi arasındaki sabit kategorik birbirini tamamlayıcı ikiliği içinde taşıdığını iddia eder. Ona göre, cinsiyet ile toplumsal cinsiyetin arasındaki bu ayrımın kendisi sorgulanmalıdır. Bu nedenle de, biyolojik cinsiyeti, toplumsal cinsiyetten ayırmak ona pek tutarlı bir düşünce olarak görünmez. Çünkü biyolojik cinsiyet sanıldığıının ve teorize edildiğinin aksine bir 'anatomik kader' değildir. O da tıpkı toplumsal cinsiyette olduğu gibi toplumsal ve kültürel bir inşa sürecinin sonucudur. Bu sürecin evvelinde kadın ve erkek olarak baskın bir biçimde düşündüğümüz ikili cinsiyet sisteminin bir geçerliliği yoktur.

Butler, feminist kuram için, ufuk açabilecek yaklaşımın, Foucault tarafından geliştirilen soykütüksel araştırma tarzının benimsenmesi olduğunu belirtir (Tong, 2009, s.280-283). Foucault'nun (2012) tasarladığı araştırma etkinliği, kimliğin siyasal kurulumu ve düzenlenmesinin, radikal sorgulanmasına girişmeyi kapsayacak bir etkinliktir. Foucault'nun arkeolojik araştırma yöntemi, modern toplumlarda, kişinin benliğine ya da iç duygusal bütünlüğüne atıfta bulunur görünen 'birey' ya da 'kimlik' veya 'kadınlar' gibi kavramların, nüfusu kontrol etme ve yönetme kaygısı taşıyan, kiliseden hapis haneye dek çeşitli kurumların gerçekte aracı olmasını ortaya koymayı sağlayacaktır. Bu gerçeklikler, iktidar tarafından kurulan söylemlerle analiz edilebilecek olgulardır. Butler (2008, s.122-24), Freudyen psikanalitik kuramın, yasa* beden öncesi ve cinselliğe ilişkin varsayımlarına karşı "kültür öncesi bir önce yoktur" fikriyle karşı durur. Bu fikriyatın temellinde kuşkusuz Foucault'dan yoğun ilhamlar taşır. Foucault, yasanın kendini güçlendirmek, stratejilerini

* Burada yasa derken, heteroseksüel ekonominin normatif yasaları kastedilmektedir.

rasyonalize etmek amaçlarıyla ‘bastırılan arzu’ kavramını ortaya attığını iddia eder. Buna göre bastırılmış arzu dilsel bir inşadır yasanın işleyişi iktidara olan bağımlılığını örtmeye çalışır.

Butler Foucault’yu okurken altını çizdiği ve katıldığı şey, Foucault’ya göre bedenin ona doğal ve özsel bir cinsiyet fikri yükleyen bir söylem tarafından belirlenmesinden önce cinsiyetli bir varlık olmadığıdır. Beden, söylem içinde ve iktidar bağlamında cinsiyetli bir varlık olma anlamını kazanır. Cinsellik cinsiyeti üretir. Bu üretimin sağladığı öznenin oluşumunu sağlayan iktidar ilişkilerini etkili bir biçimde gizlemek ve yaygınlaştırmaktır. Ancak, Butler’ın (2008) Foucault’yu okumasında onun yaklaşımıyla bir noktada ters düşer. Bu ters düştüğü nokta Foucault’un kendi söylemi içinde zaman zaman özgür bir cinsellik ya da özgürleşebilecek bir cinsellik hayaline kapılıyor olmasıdır. Foucault, iktidar ilişkilerinden bağımsız bir cinsellik olmayacağını savladığından onun burada kendi kendisiyle çelişkiye düştüğünü belirtir (Direk, 2009, s.71).

Foucault’ ya (2016:1-15) göre, modern toplumlarda en önemli söylemler, cinselliğin dâhil olduğu, kabul edilen ve yasaklanan ifade biçimlerini ilan eden, kuralcı bir şekilde bedeni düzenleme ve yapılandırma ve tanımlama ile ilgili olan beden temelli söylemlerdir. Bedene hükmetmek ve şekillendirmek iktidarın en büyük arzularından birini teşkil eder. Foucault’nun düşüncesinin iki odağı vardır. Bunlar (Hawkes 2002, s.126-27):

İlk olarak, Foucault, kişisel bedeni kontrol etmek için modernitede ortaya çıkan söylemleri incelemiştir. Bu söylemler anatomo-politik-kişisel beden üzerindeki güç –ile ilgilidir. İkincisi, Foucault, fiziksel ve sosyal bir alanı ele geçiren bedenlerin toplamı olarak, genel toplamda, bedenler üzerindeki gücü sınavacak söylemlere göz atmıştır. Bu söylemler ise, daha fazla sayıda bireyin kontrolü demek olan, nüfusun ‘biyo-politiği ‘ ile ilgilidir.

Foucault’nun sosyalliğe bakışı, bu nedenle temel bir şekilde iktidarla ilintilidir. Bu çerçevede şekillenir. Ona göre, iktidar tarafından yönlendirilmiş bilginin normları ve söylemler, beden üzerinde güç denemesi yaparak kendi varlıklarını tesis ederler. Bu söylemler, bizi inşa ederler yani, ne olduğumuzu ve ne düşündüğümüzü belirlerler. Çünkü olaylara ve fenomenlere anlam kazandırmak için onların bizlere baskın olarak sunduğu kelime dağarcığını kullanırız. Foucault (2014), söylem kurucu zemin olarak dile önem verir. Bu söylemler kimliklerimizi kurar ve davranışımızı inşa eder. Yani kişiler olarak kim olduğumuzu tanımlar ve hayatlarımızı yaşadığımız

gibi, yaşarız. Çünkü pratiklerimiz, onların yani söylemlerin belirlediği şeylerden etkilenir. Foucault'a göre, söylemlerin yaşama biçimlerini baskı altına almadığını, yadsımadığını ya da engel olmadığını anlamak önemlidir. Foucault (2012), meselenin “ ‘yapma-yacak-sın’ değil; ama ‘yapacaksın’dır” olduğunu belirtir Söylem, belirli yöntemlerle özne yaratır. Söylemde neyin özne üretimini etkilediğini de belirtir. Foucault disiplinin bireyler “ürettiğini” iddia ederken, disipline edici söylemin sadece onları yönettiğini ve onlardan faydalandığını değil, aynı zamanda onları aktif bir biçimde inşa ettiğini de kastetmektedir.

Disiplinle ilgili araçlar, örneğin din, eğitim sistemi, siyasi aygıtlar v.b. söylemleri geliştirir ve bir söylemin etkinlik derecesi, kimlikleri ne oranda başarılı bir şekilde şekillendirdiği ve insanın davranışlarını oluşturduğuyla belirlenir. Bütün bunlar, bu araçların düzenleyici gücünü gösterir. Kimlikler (kim olduğumuz) ve davranış (ne yaptığımız) bağlamında, davranışın bu özgül biçimlerinin en iyi şekilde hizmet ettiği toplumda, tikel gruplara bir iktidar verir. Foucault'nun (2016) ileri sürdüğü gibi, bu söylemleri, bedenin idaresiyle ve bedeni tahakkümle ilgili olarak anlamak gerekir. Bedenin yönetilmesi aslında cinselliğin yönetilmesidir, düzenleme konusu, kadınların ve erkeklerin cinselliklerini düzenleme uygulamasıdır. Bu çerçevede tarihin heteronormatif kurgusundan, söylemsel inşasından söz etmek gerekir. Heteroseksüelliğin; gey, lezbiyen, biseksüel gibi heteroseksüel olmayan, alternatif cinsellikleri baskı altına alması, toplumsal cinsiyet farklılığı, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini anlamak bakımından önemlidir.⁵

Queer Kavramı

Queer kelimesinin, kullanımı, 1990'lı yıllarda Kuzey Amerika'da yaygınlaşmıştır. İngilizceye ise Almanca çapraz kesen (transversal) anlamına gelen “quer”den geçmiştir (Yardımcı,2012). Kelime, sözlüklere bakıldığında, “tam ya da doğru olmayan” gibi anlamlarla karşılaşılır. Bu anlamlarının dışında, bu sözcüğün, sözlüklerde “eğri, yamuk, yana kaymış” gibi anlamlara da karşılık geldiği görülmektedir. Bu kelimenin, “acayip, tuhaf, yadırganan, sahte, alelade, muammalı” gibi

⁵ Tabatabai'nin (2010, s.576) belirttiğine göre, bazı yazarlara göre heteronormativite ve heteroseksüellik eşanlamlı kelimeler değildir (Berlant and Warner, 2000; Ward ve Schneider, 2009; Schlichter,2004). Heteronormativite terimi; kurumsallaşmış heteroseksüelliğin doğal olarak karşılanan ve aynı anda zorunlu olan karakteriyle kendini oluşturur (Nielson et al., 2000,s.284).

anlamlarının yanında Türkçe karşılığı olarak “ibne, puşt” gibi argo anlamlarıyla da kullanıldığı belirtilmektedir (Cömert 2009:173).⁶

Cömert (2009:173) ‘in belirttiğine göre, *Queer* kelimesi İngilizce’de “Bir terslik, bir acayıplık var bunda” ifadesinde kullanılırken kelime türü olarak bir sıfat görevini üstlenirken farklı kullanımlarıyla birlikte, zamanla isim olarak kullanılır hale gelmiştir. Bu sözcük argo anlamlarını da göz önünde bulundurduğumuz takdirde, yakın zamanlara kadar bir aşağılama, bir küfür olarak heteroseksüel olmayan bireylere karşı kullanılmıştır. Sokaktaki birine “Queer” olarak seslenmek ya da bağırarak etkili bir hakaret biçimi olarak görülmektedir⁷. Bunun kökeninde homofobik fikir ve tutumların izlerini açık olarak görebiliriz⁸. Dil ve dilin içerdiği kavramların canlılığı ve kullanımlarındaki değişime açıklığına paralel olarak bu kelimenin anlamında da politik olarak farklılaşma yaratılmıştır. Siyahlar için kullanılan, negro kelimesinden devşirilmiş ve onları aşağılamak amacıyla kullanılan, “nigger” terimi bu kelimenin yöneltildiği grup olan Siyahlar tarafından içerdiği olumsuzluğu boşaltılmış ve hatta tersine çevrilerek kullanıma sokulmuştur. Aynı ıslah etme (reclaiming)⁹, düzeltme durumunu Queer kelimesinde de, gözlemlememiz mümkündür. Böylelikle, Queer kelimesi, bir politik muhalefeti ifade edecek biçimde kullanılmaya başlanmıştır.

Günümüzde, Queer, bir şemsiye terim olarak cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri için kullanılmaktadır. Bu terim, batının kimlik politikaları çerçevesinde söylemden, ideolojilerden ve yaşam tarzlarından yola çıkılarak tipik olarak LGBT (lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel) etiketlenilmiş toplulukları ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Heteroseksüel olmayan, heteronormativenin dışında yer alan ya da kadın ve erkek olarak kategorilendirilmiş ikili cinsiyet

⁶ Queer teorisyen Annamarie Jagose, “Queer Theory” başlıklı makalesinde (1996:1) queer kelimesinin bir zamanlar en iyi manada homoseksüellerin argoda kullandıkları bir kelime, en kötü manada ise homofobik tacizi ifade etmede kullanıldığını belirtmektedir. Jagose’ye göre son yıllarda queer kelimesinin manasının değişmekle birlikte, kültürel anlamda marjinalleşen cinsel kimlikleri kaplayan bir şemsiye işlevi gördüğünden bahsetmektedir.

⁷ Yukarda belirtildiği gibi Queer kelimesinin yaygın olarak “ibne, puşt” anlamlarına gelen küfür ve argo kullanımları olduğundan bir hakaret biçimi olarak algılanmaktadır.

⁸ Homofobi, 60’ların sonlarında ortaya çıkmış bir terimdir. Homofobi, heteroseksizmle ilintili gey, lezbiyen, biseksüel insanlara duyulan irrasyonel korkuyu, nefreti ve öfkeyi ifade eder. Korku ve nefretin yanı sıra gey, lezbiyen ve biseksüel bireyleri temel alan stereotip ve mitleri de kapsamaktadır (Willcox ve Allen, 2000, s.380). Bu tutum çerçevesinde heteroseksüel olmayan bireylere dair birtakım ön yargılar, taraflı kanılar oluşturulur ve bunlar yeniden üretilerek toplumsal yaşamda devreye sokulur. ‘Efemine erkek’ ya da ‘erkeksi kadın’ stereotiplerinin oluşturulması bunun örneklerindendir. Homofobi, gey ve lezbiyenlere yönelik sadece düşmanca duygular ve şiddet eylemleri, nefret suçları şeklinde kendini göstermekle kalmayan yaygın sözlü iletişimde de çeşitli aşağılamaların dile getirilmesidir.

⁹ Burada “ıslah etme (reclaiming) den kastedilen birine yöneltilen silahı ele geçirmek o silahı saldırmak isteyenlerin üzerine doğrultmak anlamını kastedilmektedir (Cömert, 2009, s.174).

sisteminin dışında olan bireyleri ifade eder. LGBT topluluğu, *Queer* kelimesini ilk olarak “*Queer ulusu (Queer nation)*” olarak isimlendirilen, Mart 1990’da kurulan bir organizasyonda kullanmışlardır. Bundan bir kaç ay sonra, New York Gey Gurur yürüyüşünde “Queerler bunu okuyun” şeklinde bir pankart bulunduğu belirtilmektedir (Corber ve Valochi, 2003:1–21).

Türkiye’de 2000’lerin başından itibaren, yeni konuşulmaya ve tartışılmaya başlanan "Queer" kavramı ve "Queer teori", 1990’lı yıllardan günümüze, 20 yılı aşkın bir süredir Avrupa’da ve Amerika’da hem akademide hem de akademinin dışında sivil toplum içinde yoğun olarak tartışılmaktadır. Yurtdışındaki birçok heteroseksüel olmayan bireylerin örgütlenmeleri gittikçe artan bir biçimde kendilerini LGBT olarak tanımlamaktan ziyade "Queer örgütlenme" olarak tanımlamaktadırlar (Corber ve Valochi, 2003:17). Queer kelimesini, benimseyen kişiler politik muhalif kimliklerin, altını çizmek amacıyla kendilerini, cinsiyetlerden ve cinsel yönelimlerden ayrı olarak şekilde bu kelimeyi kullanmaktadırlar. Queer olduğu iddiasını taşıyan bireyler, bu adlandırmanın altında heteroseksizme ve heteronormativiteye karşı politik bir tutum sergilerler ve bu duruma karşı bir taraf alırlar.

Teoriyi oluşturan temel kaynaklardan biri olarak Foucault’nun queer kuramına katkısı, kimliklerin “bilginin tasnif edilmesi, düzenlenmesi” diyebileceğimiz, “iktidar” kavramından bağımsız düşünülemez bir süreç içinde inşa edildiği yönündeki görüşüdür (Namaste’den akt:Delice, 2004:2). Annamarie Jagose (1996:81), tüm bu kısıtlanmışlık içinde Foucault’nun aynı zamanda iktidar, tahakküm, direniş noktalarına da değindiğinden bahsetmektedir. Foucault’nun “gücün olduğu yerde, direniş vardır; güçle eşdeğer ve kesinlikle onun çağdaşı bir direniş” sözlerine atıf yapan Jagose, tıpkı güç gibi direnişin de çoklu ve sabit olmadığını söyler. “güç, keskin noktalarda durur, diğerleri arasında dağınık ve söylem içerisinde dolaşır. “Söylem” özel bir kavramla ilgili ifadelerin heterojen bir birleşimidir ve böylece anlamı hem oluşturur hem de onunla yarışır. Gücün yalnızca hiyerarşiye dayalı ilişkileri ayırdığı düşüncesine karşı çıkan Foucault, söylemin “basit bir şekilde bir şey için ya da bir şeye karşı olmadığını, fakat sonsuz bir şekilde verimli ve çok değerli olduğundan bahseder”. Böylece Jagose, Foucault’nun queer kuramının bağlama göre konumunu değiştiren, güç ilişkilerinin değişkenliğini göz önüne alabilen, son derece dinamik ve uyanık bir tür direnişin gerekliliğini vurgulamaya ittiğini söylemektedir. Queer teorisinin Foucault sonrası süreçteki gelişimine bakarsak, bu terimi akademide, ilk kullanan kişi olarak Teresa de Lauretis olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Lauretis (1991s.4) *Queer* kavramına cinsiyet araştırmalarında süre giden

serüvene “yeni bir ufuk, cinselliği düşünmek için yeni bir yol” olarak yaklaşmaktadır. Eve Kosofsky Sedgwick, Adrienne Rich, Diana Fuss ve Judith Butler tarafından 1990’larda “Queer teori” terimini kullanarak akademiyi bu tartışmaya davet eden isimlerdir. Judith Butler’ın *Gender Trouble (Cinsiyet Belası)* Eve Kosofsky Sedgwick’s *Epistemology of Closet*¹⁰ (*Dolabın ‘in Epistemolojisi*) ve David Halperin’in *One Hundred Years of Homosexuality (Homoseksüelliğin Yüzyılı)* Queer teori üzerine yazılan sayısız çalışmaların ilklerini oluşturur (Warner, 1993, s.23). Queer teorinin ilk temsilcilerden olan, Adrienne Rich çarpıcı tespitlerinde (1984); çekirdek ailelerde, erkek-kadın ilişkilerindeki gücü ve hegemonyayı destekleyen zorunlu heteroseksüelliğin varlığından bahseder. Rich, aynı zamanda, heteroseksüelliği normalleştiren doğalcı tezleri de sorunsallaştırır Rich (1984, s.130), diğer cinsiyete yönelik arzunun sadece basit bir tercih değil, fakat zorla empoze edilmesi, yönetilmesi, organize edilmesi ve sürdürülmesi gereken bir şey olduğu olasılığına dikkat çekmek için ‘zorunlu heteroseksüellik’ kavramını kullanmaktadır. Zorunlu Heteroseksüellik; heteroseksüelliğin zorunlu bir şekilde doğal bir tercih biçimi olmadığını ama sosyal kısıtlamaların kişilere zorla kabul ettirdiğini ifade eder. Butler’ın Queer teori çerçevesinde iki temel eserden bahsetmek olasıdır. Bunlar *Cinsiyet Belası* (1990) ve *Dert/Sorun Olan Bedenler* (1993)’dir. “Cinsiyet Belası” eserinde diğer feminist teorisyenler, toplumsal cinsiyeti, bireysel performanslarla tersine çevrilebilecek, yerinden edilebilecek kadar akışkan ve oynak kategoriler olarak yorumlamakla eleştirilir. Bunun üzerine “Mesele olan(Dert/Sorun Olan) Bedenler (Bodies That Matter)” adlı eserinde beden konusuna daha çok vurguda bulunur. Cinsiyet Belası’nda üzerinde durduğu “performans olarak toplumsal cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyeti aşındırıcı bir edim olarak parodi” yerine bu eserde, ‘yeniden anlamlandırmanın’ siyasal söylemdeki işleyişine ağırlık verir. ‘Olumsuzluk’, ‘söylemsellik’ ve ‘yeniden üretim’ kavramları çerçevesinde bedenle ilgili tamamlanmamış bir süreçten bahseder. Mücadelenin tam da bu yeniden üretim süreçleri içinde kendine hareket alanı bulabileceğini düşünür.

Bir kimlik politikası olarak, gey ve lezbiyen hareketi, öznelere kendi kimliklerini özcü bir zemin ve çerçevede inşa etmeleri ve bu doğrultuda politikalar üretmeleri ile karakterize edilir. Bu hareketin kendini oluşturduğu zeminle, Queer kuramı ve hareketi arasında, farklılıklar bulunduğunu tespit etmek gerekir. Bu teorinin temel argümanı, kimliklerin herhangi bir ‘özden’ kaynaklanmayan, kurgulanmış yapılar olduklarıdır. Bu durumda, Queer kavramı, kendini sınırlarını hiçbir zaman tam olarak kesinleştirmek, durağanlaşmak istemeyen bir oluşum olarak ortaya koyar. Yine bu bağlamda

¹⁰ Bölge, hücre olarak da Türkçe’ye çevrilebilir ama eserin anlamı açısından dolap daha uygun gibidir (b.n).

değınılebılecek, 2010 yılında “Homofobi Karşıtı Buluşma” etkinliklerine katılmak için Türkiye’ye gelen Judith Butler’ın , “Queer Yoldaşlığı ve Savaş Karşıtı Siyaset” başlıklı yaptığı konuşmadır. Bu konuşmasında Butler *Queer* kavramının neden önemli olduğuna değınır. İlk olarak toplumsal cinsiyetleri ve cinsellikleri ne olursa olsun, homofobi ile kavgası olan herkesi bir amaç için bir araya getirmesi ve kimikleştırmeyen bir ittifakı betimlemesi sebebiyle queeri önemli gördüğünü belirtir. İkinci olarak ise şunları söyler: “Queer bir kimlik değildir. Bir anlamda kimliğin imkânsızlığıdır. her türlü kimliğin yoldan çıkarılıp saptırılması, ezber bozacak şekilde ‘tuhaflaştırılmasıdır’. Bu yolla kimliğin – her türlü normatif kimliğin – kurucu olduğuna kadar baskıcı ve dışlayıcı gücünü de etkisiz hale getirmektir” (Durudoğan, 2011:88).

Bu temel *Queer*’in diğer oluşum ve hareketlerden ayırım noktasını ortaya koyar. Queer’in temelinde yer alan kararsızlık ya da belirsizlik, kendilerini Queer olarak tanımlayan kişilerin bu konuda çelişki yaşamalarından, bir karara varamamalarından değil, böyle bir karara varmak istememelerinden kaynaklanmaktadır (Cömert,2009, s.174).

Queer teori, kendini ‘ne olduğuna’ olarak tanımlama çabasına gitmez. Ne ki, bu teori ‘neye karşı olduğuyula’ kendini ortaya koyar. “normal olanın ne’liğini”, normallığı kuran normların kuruluş ve işleyiş mekanizmalarının sorgulanmasını kendine amaç edinir. Cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsel pratiklerle ilgili her tür belirli tanımlamalara, özellikle olumsuz olanlarına ve etiketlemelere, karşı durur. Böylelikle, kimliklerin ve özellikle de; cinsel kimliklerin, üzerine kurulan her tür kategoriye karşı, muhalif bir duruş sergiler. Toplumsal cinsiyet düzenlemelerinin de içinde bulunduğuna (kadınlık/erkeklik olarak) ikili düşünce yapılarına, bu yapıların beraberinde getirdiğı uyumluluklara (bir kadın, eğer kadın gibiyse bir erkeğe arzu duyar) karşı, cinsiyet/toplumsal cinsiyet/cinsel yönelim ‘kimliklerinin’ hiçbirinin “doğal” olmadığını ve bu nedenle de doğallaştırılarak açıklamaya gidilmesinin mümkün olmadığını iddia eder. Aksine, bütün bu düzenlemelerin ve kimikleşmelerin, tarihsel, kültürel ve toplumsal olarak kurulduğunu, onların birer ürünleri olduğunu ve dolayısıyla da iktidar ilişkilerinden yalıtılarak düşünölemeyeceğini savunur. Bu bağlamda, yaklaşımın başlıca problemleri cinsel kimliklerin inşası, bu kimliklerin düzenlenmesi ve bu kimliklerle özdeşleşmelerin, kendini tanımlamanın tek bir bireyi nasıl belirlediğı ve bu belirlenimin kısıtlılığı etrafında yoğunlaşmaktır.

Judith Butler, “Taklit ve Toplumsal Cinsiyet’e karşı Durma” eserinde (2007, s.12), Queer’ı bir kimlik olarak ele almaz. Bunun yerine bu hareketin, kimliklerin sürekli sorgulandığı, normal ve anormalleştirilmediği ve kimliğin akışkanlığını ifade eden bir düşünce olduğunu belirtir. Butler bunu şöyle ifade eder: “*Bu, belli politik durumlarda lezbiyen sıfatı ile bulunmayacağım anlamına gelmez. Fakat bu göstergenin daima belirsiz olanı göstermesini isterim*” ifadeleriyle kendini ‘lezbiyen’ olarak tanımlamanın heteroseksüelliğin hegemonyasına karşı çıkma anlamında önemli olduğunu ancak “lezbiyen” olarak tanımlamanın aynı zamanda sabit bir kategoriye işaret etmemesinin ve akışkanlığı engellenmemesinin de gerekli olduğunu savunur. Cinsel kimliklerin inşa edilen, değişken, belirsiz, çoklu ve parçalı olduğuna dair bir bilincin geliştirilmesinin önemini ifade eder. Aksi takdirde, cinsel kimlikler zorunlu olarak heteroseksüelliğin hegemonyasını sürdüren oluşumlar halini alırlar ve aynı hegemonyayı yeniden üretir bir hale gelirler. Butler, ayrıca “Queer”ın de tanımlanmaya, sabitlenmeye yanaşmayan, daima tartışılan ve sorgulanan bir çarpışma alanı olarak kalması gerektiğini ifade eder. Teorinin ayrımsalcılığını bu çerçevede tanımlar. Bu bağlamda Queer teori bir anlamda sabit ve mutlak tanımlanan tüm kimlikleri sorgulamak anlamını ifade eder. Sabit ve mutlak kimliklerin inşası beraberinde bu kimliklerin hegemonya yaratmaya başlamasına neden olur. Böyle bir hegemonya ise bireyleri baskılamayı ve sınırlamayı kendine görev edinir. Onun önerisi, toplumsal cinsiyet nosyonunun reddedilip yerine feministlerin bu nosyonların doğallaştırılmış yapılarını ortaya sermek için çalışmaları gerektiğidir. Butler, toplumsal cinsiyetin bu uzlaşım ve kurulu bir şey olarak kavranmasına karşı çıkar. Ona göre, toplumsal cinsiyet sabit değil, akışkan bir kategoridir. İnsanların oldukları şeyden çok yaptıkları şeyde sergilenir. Butler’a göre, “cinsiyet” zaman içinde baskı mekanizmalarıyla maddeleşen bir ideal inşadır. Ancak bu, bedenin statik bir koşuluna ve değişmez birer olguya değil bir sürece işaret eder.

Queer Teorinin Temel Entelektüel Kökeni Olarak Post Yapısalcılığa Kısa Bir Bakış

Evrensel teorilerin genel kritikleri, üst anlatıların, total tipolojilerin kritik edilmesi ile birlikte post yapısalcılık ve yapı sökümcülük feminist yaklaşımlarda kendini göstermiştir. Butler, post yapısalcı teorinin cinsiyet araştırmalarında en önemli temsilcilerinden biridir. Butler, post yapısalcılığın en belirgin temsilcilerinden biri olan, Derrida’ nın, post yapısalcı ve yapı sökümcü yönteminden yoğun olarak etkilenecek kendi kuramını oluşturmuştur.

Post yapısalcılık başka bir adlandırmayla yapısalcılık-sonrası-teori olarak ifade edilir. Hemen hemen, bütün düşünce alanlarını ve disiplinleri etkilemiş ve artık onlarsız olamayacak birçok kavram ve kategorileri teorik alana katmıştır. Post yapısalcılık, dilbilim, antropoloji, psikanaliz, sosyoloji ve felsefe alanlarında kendine yer bulmuş, araştırma alanı bulmuş bir kuramdır. Yapısalcılığın olduğu gibi, bu akımın da kaynağı Fransız felsefesidir. Yapısalcılığın temelinde dil konusunun oynadığı role benzer bir şekilde, post yapısalcılığın kökeni tartışmasında da dil sorunsalı, yani dilin yapısı sorunu vardır. İktidar tarafından dil aracılığıyla kurulmak, post yapısalcılığın en önemli teorik savlarından birini oluşturur. Aynı tutumun izlerini, Butler'ın şu satırlarında görebiliriz (2008, s.77):

Dil tarafından kurulmak, bir iktidar/söylem ağı içerisinde üretilmektir, yeniden anlamlandırmaya, yeniden kullanıma, altüst edici alıntılama ve böyle ağlar içerisinde kesintiye ve kasıtsız çakışmalara açık bir ağıdır bu.

Post yapısalcı düşünce, dilden hareket ederken diğer yandan da anlam boyutunu gündelik yaşam pratiklerinde 'iktidarın sınırlandırmalarının' üzerine giderek de çözümler (Bilton ve diğ., 2009, s.526). Bir akım denmekle birlikte, post yapısalcılığın belirli bir anlamda indirgenemeyeceği, belirli bir yorumunun ya da konumunun olmadığı da belirtilmektedir. Post yapısalcılık, Roland Barthes, Jacques Lacan, Jean-François Lyotard, Michel Foucault, Jacques Derrida, Jean Baudrillard, Julia Kristeva, Gilles Deleuze, Félix Guattari gibi isimlerle farklı kuramsal kollardan ve disiplinlerden gelerek oluşturulmuş bir akımdır. Modernizm'in temellerini ve geleneksel felsefeden devraldığı felsefi öncüllerini geçersizleştirerek yeniden değerlendirmeye alan felsefe akımı olarak değerlendirilir. Kimi yorumcular, post yapısalcılığın, post modern felsefe'nin başlıca ve etkin kuramsal örneklerinden birini oluşturduğunu iddia ederler. Bununla birlikte, başka yorumculara göre, post yapısalcılık, post modernizmden daha sınırlı bir hedef taşır. Kısaca, Post-yapısalcılık, kuramsal kavramlara nüfuz eden iktidarı ortaya koyma çabasıyla kendini tanımlar (Sarup,1997, s. 17-22). Bu felsefenin cinsiyet çalışmaları çerçevesinde ve queer teori özelinde en önemli figürlerinden birisi şüphesiz Judith Butler'dır.

Queer Teori Bağlamında Judith Butler'ın Düşüncesine Yaklaşmak

Judith Butler, akıl gibi, bilim gibi, evrensellik gibi, ilk elde tarafsız ve nesnel kavramlar olarak algılanan kavramların, ‘görünürde olmayan siyasal amaç ve çıkarlarını açığa çıkarmak’ motivasyonundan hareket eden günümüzün etkili kuramcılarında biridir. Judith Butler’ın, entelektüel kökenlerinde psikanaliz, feminist teori ve özellikle post yapısalcılık yer alır. Psikanalizle ve feminist teoriyle hesaplaşır. Bu hesaplaşmayı, post yapısalcılık temelinde gerçekleştirir. Dönemin post-modernizm post yapısalcılık tartışmalarının izlerini ve polemiklerini Butler’da da görmek mümkündür. Post modernizm ve post yapısalcılığın aynı yaklaşımlar mı; Farklı yaklaşımlar mı; olduğuna dair tartışmalar, günümüzde de hararetli bir biçimde sürmektedir. Bütün bunlarla birlikte, Butler (1992, s.8), kendi çalışmalarını post modern olarak nitelendirmekten ziyade post yapısal tartışmalar içinde değerlendirme eğilimi içerisindedir. Modernliğe eleştirel bir bakış açısı getiren Benhabib’e göre Butler, post modernizm, terimine yaklaşımı olumlu olmaktan uzaktır. Terimin, değersizleştirme ve meşruluğu ortadan kaldırma silahı olarak kullanıldığı konusunda şüpheleri bulunmaktadır. Benhabip’in (2008, s.119-120) Butler’ı okumasında; onun, post modernizmden anladığının; “birbirinden ayrı ve genellikle birbiriyle çatışma halindeki düşünce akımlarının, tanınmazlık noktasında homojenleştirilmesi ve bir küme içine yerleştirilmesi olduğunu” iddia eder. Post modernizm teriminin çağdaş Fransız felsefesini (post yapısalcı felsefeyi) olumsuzlamak için kullanıldığını düşünür. Butler’ın post modernite ve post yapısalcılık çerçevesinde karşıtlık kurmasının özünde, kanımca post yapısalcı yaklaşımların savlarını post modernist yaklaşımlarda olduğu gibi, sadece teorik zeminde, masa başında tartışmanın ötesinde eyleme geçme, politika yapma ve dönüştürücülük faaliyetlerine verdikleri önemle ayırt edilmesi bulunmaktadır. Butler (1992, s.8) için, modernitenin, siyasal ve felsefi kavramları, post-yapısalcı ve yapı sökümlü feminist teori ve siyaset için potansiyel bir önem taşır. Butler, post yapısalcılığın, feminist teoriye ve siyasete önemli açılımlar getireceğini iddia eder. Bu iddiasının temelinde, evrensel kadın kategorisinin gerçekte sadece bazı kadın gruplarına uygun olduğunu göstermenin, post yapısalcı bir yaklaşımla mümkün olabileceğini belirtmesi yer alır. Post yapısalcı çözümlemeler, Aydınlanma kavramlarının kullanımının ve modernliğin siyasal söylemine katılımın istenmeyen bir takım sonuçları da beraberinde getirdiğini belirtir. Böyle bir söylemin sonucunda, bazı kadın grupları dışarıda kalmakta ve belirlenen kadın kategorisi dışında yer alanlar (örneğin lezbiyen kadınlar ya da siyah kadınlar) feminist siyasetin ulaşamayacağı kitleler haline gelmektedir. Butler, farklı toplumsal kurumların seks, toplumsal cinsiyet ve cinsellik kavramlarının arkasında yatanın cinselliğin heteroseksüel kurulumu ve düzenlenmesinin hâkimiyetini sağlamasına dayalı siyasal çabaları araştırmak ister.

Butler, evrensel, sabit ve tek bir kadın kavrayışının kabulü ve bunun karşısına da dikotomik düşünce gereğince benzer olarak erkek kavrayışının konulmasının, bu aynılık çerçevesinde şekillenen yaklaşımlarla belirli bir problematiğin meydana geldiğini belirtir. O da Tong'un da belirttiği gibi; farklı cinsel kimliklerin yadsınması olarak tezahür eder. Bu durumda da farklı cinsel kimliklerin pratikliğinin siyasal, kültürel ve toplumsalla kesişmelerinin hiçbir şekilde anlaşılabilmesiyle sonuçlanmaktadır belirtir (Tong, 2009, 280-82). Butler, kadın kavramının daha önceki feminist kuram tarafından marjinalleştirilen (en azından birinci dalga ve ikinci dalga feminist tartışmaları bakımından) “siyah” ya da “işçi sınıfı” mensubu kadınları kapsayacak şekilde genişletilmesinin yine de esas sorunu çözmeyeceğinin altını çizer. Görünürde her şeyi kapsadığı iddiasını taşıyan “kadın”, “insanlık”, “evrensellik” gibi felsefi ya da siyasal kavramlar aslında gizlice ‘insan sınıfları’ fikrini uygulayarak, insanlar arasında sınırlar koyarlar. Bu sınır koymalar nedeniyle politikalarını ikili sabit ve heteroseksüel toplumsal cinsiyet kimliği (erkek-kadın) nosyonu üzerinde oluştururlar. Bu da kadınların tabi kılındığı ataerkil ve heteroseksist rejimin bir parçası olan bir başka deyişle heteroseksüel matrisin yeniden üretildiği bir sistem içerisindeki örgütlenme kadınlara karşı her türlü ayrımcı, eşitliksiz ve adaletsiz pratiklere karşı hak mücadelesindeki feministlere pek yardımcı olmayacaktır.

Butler, tam da bu eleştirel konumuyla, feminist teorinin ve politikanın bir takım açmazlarını tartışarak bu yapıyı dönüştürme ve aşındırma çabalarıyla, queer teorinin önemli öncüleri arasında yer alır. Butler'ın önerdiği bakış açısı, ‘kadın’ ve ‘heteroseksüel’ gibi kültürel kimliklere yatırılan kişisel çıkarların bazılarını anlamak için ve daha önemlisi kimliği kuran iktidar ilişkileri ve çıkarları anlamak için yardımcı olabilir. Bu zeminden oluşturulacak feminist siyaset; insanlık, rasyonalite ve cinsiyet düşünceleri tamamlama ya da yenileme olarak görmekten ziyade, özgürlüğün temeli olarak bu düşünceleri altüst etme ve onların altını oyma şeklinde cereyan eden bir siyasettir. Bu altüst etmeler farklı gruplar arasında siyasal olarak daha üretken koalisyonların oluşturulmasını, böylece paylaşılan kültür, kimlik ve baskı deneyimleri temelinde örgütlenmenin otoriter ve çatışmalı sonuçlarını engellemeyi amaçlamaktadır. Butler, toplumsal cinsiyet tartışmalarının hareket noktalarını oluşturan tüm ‘yapısal ikili ayrımları’ radikal bir biçimde reddetmiştir. Bu bütün ikili karşıtlıkların yerine kendi teorisini, beden, cinsiyet, söylemsellik, olumsallık ve performatiflik kavramları ekseninde kurmaktadır.

Judith Butler'ın teorisinde bedenin özel bir yeri bulunmaktadır. Butler'a göre; dünyaya gelirken içinde bulunulan beden, cinsiyeti ya da toplumsal cinsiyeti belirleyen bir alan değildir (2009, s.86). Beden bir alan olarak kimliklerin sergilendiği bir yer, bir sahne olma özelliğini gösterir.¹¹ Kadın ve erkek kategorilerinin varlığına Butler'ın yaklaşımı tarihseldir.¹² Yani onların tarihsel kurgular olarak anlaşılması gerekliliğini önerir. Bu ikili kategorinin tarihsel olmasının getirisi kadınlık ve erkekliğin sabit olgular olmalarının önünde bir engel teşkil eder. Bu nedenle de bu kimlikler değişkendir. Alternatif kimlikler sabit olmadıklarından kendilerini performanslarla ifade ederler.

Kadın veya erkek olarak doğumumuz cinsel kimliğimizin maddesel sınırlarını da belirler. Bedenin kendisi normlar tarafından sarılmıştır. Bu normlar söylemler tarafından belirlenirler. Bu nedenle de bedeni bir neden olarak değil sonuç olarak ele almamız gerekir. Bu söylemsel inşa sürecinde sınırları çizilen bedendir. Bu sınır çizme söylemin belirleyicisi konumundaki iktidar tarafından gerçekleştirilir. Queer kuramının gelişiminde oldukça etkili olan bir savda Butler, görünürde doğal cinsiyet kimliğine rağmen karşı cinsin elbiselerini giyme performanslarının yıkıcı gücü, cinsiyet değiştirme operasyonlarının varlığı, gey ve lezbiyen ilişkilerin varlığı, tam da cinsiyetler hakkındaki söylem üzerinden iş gördüğü doğal ve yapay, derinlik ve yüzey, iç ve dış gibi iktidarın yapısal ayrımların istikrarsızlaştırmasında yatar. Bu da kimliği kuran, düzenleyen ve düzeni bozan anlamlandırma pratiklerinin siyasal boyutuna işaret eder (Tong, 2009, s.281).

Cinsiyet bir takım baskılayıcı tekrarlarla maddeleşir (Direk, 2009, s.68-69). Tekrar, aslında bu sürecin tamamlanmadığına işaret eder. Normatif heteroseksüelliğin söylemsel kuralları öznelere yinelediği ve alıntılacağı toplumsal cinsiyetlendirilmiş performansları üretir. Bedenlerin cinsiyetlendirilişi bu tür performanslardan çıkar. Toplumsal cinsiyet performanslarının yinelenmesi sürecinde bazıları heteroseksüel ikiliğin dışında tiksiniç (abject) olarak kurulur. Cinsiyet normundan ayrılmak, tıbbi, psikiyatrik ve yasal düzenleyici güçlerin kendi süregelen düzenleyici rollerini,

¹¹ Segal (akt: Bilton ve diğ., 2009, s.527), Butler'ın içindeki bir öze göndermede bulunmadığını belirtir. Butler, Bu kavramların “söylem içinde sadece tekrarlama süreci ya da zaman içinde kimlik etkisini üretmek üzere katılan, tekrarlanan kültürel performanslardaki temsil aracılığıyla kurulduğunu” belirtir.

¹² Bu noktada, Foucault'nun, homoseksüelliğin ya da eşcinselliğin aslında ilk olarak 18.yy'da bir kimlik olarak tanımlandığını belirtmesi önemli bir örneği teşkil eder. Bu dönemden itibaren bu kavramı sosyal olarak yapılandırılmış, yani sonradan üretilen bir sosyal kimlik kavramı özelliğini taşır. Bundan öncesinde eşcinsellik bir kimlik olarak değil sadece bir cinsel davranış olarak düşünülmekteydi (Tekelioğlu, 2001, s.82).

kesintisiz sürdürebilmeleri için “sapkınlık” damgası önem arz eder.¹³ Kurumsallaşmış ve örgütlü şiddetin konumu ve pratikleri, ordu, polis gücü, hapishane sistemleri ile norm dışının varlığı vurgulanır. Bu noktada Butler (2009, s.85-86)’ın bir örneğini buraya aktarabiliriz.

Aracinsiyetli *(intersexed) çocukların ameliyatla düzeltilmesi söz konusu soruna iyi bir örnek teşkil eder. Bu meselede, düzensiz birincil cinsel özelliklerle doğan çocukların, uyum sağlamaları, daha rahat hissetmeleri ve normallik kazanmaları için “düzeltilmeleri” gerektiği öne sürülmektedir. Düzeltme ameliyatı kimi zaman ebeveynlerin desteğiyle ve normalleştirme adına gerçekleştirilirken, bu ameliyatın, bir bakıma normun neşteri altına yatırıldığı söylenebilecek kişiler üzerinde muazzam fiziksel ve ruhsal maliyetleri olduğu kanıtlanmıştır. Böyle bir düzenleyici toplumsal cinsiyet infazı aracılığıyla üretilen bedenler acı çeken, şiddetin ve ıstırapın izlerini taşıyan bedenlerdir. Bu örnekte, toplumsal cinsiyetlendirilmiş morfoloji idealliği tam anlamıyla ete kazanmaktadır” (Butler, 2009, s.86).

Performatif bir üretim olarak beden kendini tekrar ve ritüelle doğallaştırır. Tekrar eden edimlerin üretildiği süreç içerisinde, bedenin bir neden olduğu yanılsaması oluşur. Oysa Beden kültürel mekanizmalarla sürekli inşa edilen bir şeydir. Bu tekrar da onun bu temel niteliğini görünmez kılar. Toplumsal cinsiyet normları tekrarla kendi varlığını pekiştirirler. Ne ki, bu tekrarla pekişen normlar yerinden de olabilir:

Bedensel hareketler, edimler ve arzu performatiftir. Dışa vuruyormuş gibi yaptıkları öz veya kimlik aslında bedensel işaretler ve diğer söylemsel yollarla imal edilen ve sürdürülen üretimlerdir. Toplumsal cinsiyetli bedenin performatif olması demek, gerçekliğini teşkil eden çeşitli edimlerden ayrı bir ontolojik statüsü olmaması demektir (Butler, 2008, s.224)

¹³ Judith Butler’ın “Maddeleşen/Dert olan bedenler” eserinde önemli vurgularından, cinsiyetin inşa edilmiş olmasını, onun varlığınıza, işlemiş, yaşanan, harekete geçirici bir kurgu olduğunu hesaba katarak, ırksal farklılıkla kesişimi içinde göz önüne alarak düşünmeyi hedeflemesidir. Bu zeminde onun fikri Irkın kısmen ırkçılık, cinsiyetin cinsiyetçilik, eşcinselliğin de homofobi tarafından inşa edilmiş olduğudur. Butler, Tarihi bir abjection (dışa atma) tarihi olarak ifadelendirir. Tarih norm olarak örnek bedenleri inşa ettiği gibi, birtakım bedenleri ki bunlar norm dışı olanlardır-de dışa atar; onları normların anlaşılabilirliğinin sınırında konumlandırır (Direk, 2009, s.68).

* Ara-cinsiyetli: üreme, cinsel organları ve/veya cinsiyet kromozomları tam olarak erkek ya da kadın olmayan insanları tanımlayan bir kavramdır (Havilland ve diğ., 2008, s.294).

Toplumsal cinsiyet bedenine üzerine inşa edilen ve sürekli tekrar ve icra edilen bir kimlik olarak alt üst edici pratiklerle yapı sökümüne uğratılabilir ve kimliği altüst etmek, tekrarlayan anlamlandırma pratikleri içinde mümkündür. Kimliğin hiçbir zaman tam anlamıyla içselleştiremeyeceğini göz önüne alırsak, süreksizleşmeler ve bölünmeler kimliği altüst edici pratiklerin bu beden rejimini bozmanın olanaklarını ortaya koyabilir. Tekrar pratikleriyle şekillenen beden politikaları ve beden temelli kimlikleşmeler bir yandan kimliği kurarken diğer yandan kendine yönelik itirazları da mümkün kılar. Normun anlaşılabilirliğinin sınırlarındaki bedenler idrak edilemediklerinde sokaklara, kuytulara çekilir, çekildikleri bu yerde yerlerde çağırılır, haksızca yargılanır ve şiddete uğrar. Maddeleşen bedenler 'de Queer kavramı tıpkı ırk kavramı gibi abject olanın bir yeniden anlamlandırmanın alanı haline geliş bakımından ilgi çekicidir. Böylelikle bütünselleştirici ve dışlayıcı kimliklere karşı çıkan bir düşüncenin ana kavramlarından biri haline gelir (Direk, 2009, s.68-70).

Bedenler bu çerçevede bakıldığında, kendilerini zorunlu bir maddeleşmeye sevk eden normlara hiçbir zaman tam olarak boyun eğmez, saygı göstermez. Yeniden maddeleşme sürecinde düzenleyici yasanın uyguladığı baskı ve zor iktidarın bizatihi kendine dönebilir.¹⁴ Bu da bedenleri ve dolayısıyla cinsiyetleri düzenleyen hegemonik gücün sorgulanmasını sağlayan bir gelişme olur (Butler, 2010, s.19):

Cinselliğin ve toplumsal cinsiyetin bir özgürlük deneyimi olduğunu söylerken ne kastediyoruz? Demek istediğim, hepimizin toplumsal cinsiyetimizi veya cinsiyetimizi seçtiğimiz değil. Elbette içinde bulunduğumuz dil, kültür, tarih, içinde yer aldığımız toplumsal mücadeleler, psikolojik ve tarihsel güçler bizi şekillendiriyor. Aslında, arzuladığımız şeyi ve onu arzulama şeklimizi; kişiliğimizin sabit, silinmez veya değiştirilemez özelliği olarak düşünürüz. Halbuki toplumsal cinsiyetimizi veya cinsiyetimizi seçilmiş ya da verili olarak kabul etsek dahi, her birimiz o cinsiyet veya toplumsal cinsiyeti talep etme hakkına sahibiz.

Toplumsal cinsiyet bizden cinsiyetlerden ya birini ya da diğerini genellikle, çok katı bir ikili çerçeve içinde, seçmemizi isteyen bağlayıcı normlarla kışkırtılıyor olmasına rağmen toplumsal cinsiyetin yeniden üretimi daima iktidarla karmaşık bir müzakere ve pazarlıktır; Butler, aslında bu

¹⁴ Foucault'un "yasanın kendisine rağmen karşı dönmesi" olarak yorumladığı iktidar ve direniş süreçlerini Butler cinsiyetin maddeselleşmesi çerçevesinde yeniden gündeme getirir (Direk, 2009, s.69).

normları yeniden üretmeyen hiçbir toplumsal cinsiyet olmadığının altını kalın olarak çizer. Bu yeniden üretim sürecinde baskın olan normlar, yeni çizgiler boyunca toplumsal cinsiyet gerçeklikleri yeniden kurmaya olanak tanıyarak, hiç umulmadık şekilde yerle bir olma veya değişime uğrama riskiyle karşı karşıya kalır. Butler’a göre iktidar, olumsal ve aktif olarak üretilmiş olan söylemsel içeriklerin, özellikle de toplumsal cinsiyet olarak isimlendirilen verili kimliklerin doğallaştırılması ve şeyleştirilmesinde yer alır Butler, yasa ile ona uymaya zorlanarak özne olarak edilenler arasındaki ilişkiyi itaatsizlik fenomeni içinden okumaktadır. Yasa reddedilebilir, çığnenebilir, tek yanlı işlemi sorgulanarak yeniden tanımlanmaya zorlanabilir. Beden iyi bir özne ya da kötü bir özne olmadan evvel performatif bir varlık olarak ele alınır. Performans yalnızca normu ya da yasayı ihlal etmekle kalmaz, aynı zamanda bu ihlalle birlikte iktidarın oluşturduğu söyleme karşı muktedir bir hale gelebilir¹⁵:

Queer Teorinin Cinsiyet Meselesi Dışındaki İmkânlılığı

Butler, queer teoriyi cinsiyet/toplumsal cinsiyet tartışmalarıyla birlikte cinsiyet alanıyla sınırlandırmayıp diğer politik alanlara da yani anti-militarizm, etnik azınlıklar gibi konulara taşıyan kişilerden biridir. Bu zeminde cinsel azınlıklarla diğer azınlıkların birbirleriyle dayanışma ve politika üretmesini ifade eden “Queer Yoldaşı” anlayışı bu teorik faaliyetlerin ürünü olan bir kavramdır. Bu bağlamda, Butler’ın teorisindeki önemli kavramlarından biri de kırılگانlıktır. Ona göre, genellenmiş bir durum olarak kırılگانlık, bedenın temelde yaşanan ve yaşanılmanın sürdürülebildiğı bir dünyaya tabi olmasına ve koşullanmasına karşı tepkiselliğini ifade eden bir kavramsallaştırılmaya dayanır (Butler, 2010, s.25–26).

Tepkisellik ve sorumluluk devam eden ve bedeni etkileyen bir dünyaya karşı verilen duygusal tepkilerdir. Diğer bir deyişle, benim sürdürülebilir olma yetim daha kapsamlı olarak sürdürülebilir olma yetim daha

¹⁵Fraser (2009, s.176), Butler’ı okumasında, olagelenin basit bir yansıması olduğuna inanılan şeyin edimsel bir kurulum olduğu gösterildiğinde, egemenliğe de etkin olarak karşı çıkmış olduğunu belirtir. Böyle bir eleştiri sayesinde, sadece kabul edilen anlamlandırmaların meşruluğunu ortadan kaldırılmakla kalmaz aynı zamanda seçeneklerin üretilebileceğı bir yer de açılır. Bununla birlikte seçenekler yoktan değil, Butler’ın ‘yeniden anlamlandırma’ dediğı süreçle, aynı zamanda yenilik olan yineleme, tekrar edimleriyle ortaya çıkar. Paradoksal bir şekilde, söz konusu edimler, karşı çıktıkları söylemsel rejimler tarafından inşa edilen özne konumlarında icra edilir, hatta bu konumlar tarafından olanaklı kılınır. Söylemsel değişimi yeniden anlamlandırma olarak ifade eden Butler, aşkın olmayan ancak yenilik sunabilen bir dilsel özne önerir. Her biri herhangi bir söylemsel rejimle ilişkili olan özne konumlarının çoğulluğı gibi, bu öznenin de konuma bağılı olarak konuştuğunu kabul eder.

kapsamlı olarak sürdürülebilir o yaşama formlarına bağlıdır. Devletin askerleriyle birlikte savaşa girdiği durumlarda, sorumluluk duygusunun yalnızca şu ya da bu hayatta değil veya soyut bir hayatta kalabilirlik sorusu üzerine odaklanmak yerine hayatın devam eden sosyal koşullarına özellikle de başarısız olduklarında odaklanması gerektiğini göz önünde bulundurmalıyız.

Bu kırılgnalık, Gazze’de ‘Quer aktivizminin’ gerekli olduğunu, Afganistan’daki savaşın artmasına karşı olmak gerektiğini, Almanya ve Türkiye’de ‘Queer antimilitarizmi’ olduğunu, İngiltere ve İspanya’da ırkçılık karşıtı Queer hareketinin olduğunu ve neden Queerlerin ulus-devletin, güvenlikçi devlet kurma görevine dâhil edilme çabalarına karşı olması sorumluluğu ve güncel politik yaşamdaki bütün militarizm türlerine karşı çıkma sorumluluğu taşıdığını belirtir. Butler, bu kırılgnlığın ve kırılgnlığın getirdiği tepkiselliğin Levinas’çı bir sorumluluk etiği çerçevesinde, radikal demokrasinin en önemli gerekçelerinden olduğunu belirtir (2010, s.23):

Demokrasiye uygun olan tek pozisyon bana tamamıyla yabancı olan, tamamıyla tanımadığım ya da anlamadığım bir yabancıya karşı sorumlu olduğum durumdur. Cinsel azınlıkları da kapsayan radikal demokrasinin ne anlama geldiğini düşünerek; bizim düşünce tarzımızı değiştirmek için mücadele eden, insan hayatı, insan cinselliği, arzu ve aşk alanını anlamamızı isteyenlere karşı sorumluluklarımızı yaşamayı kabul etmemiz gerekir.

Queer teorisyenlerinden, Joshua Gamson (akt:Öz, 2010, s.33) “arzunun nesnesi sabit olmayan,” “normal” görünmeyen ve davranmayan insanları dışlayabilen sınırlayıcı bir kimlik politikası uygulanmaması” gerektiğini savunur. Ona “kategorilerden ve sınırlardan uzak durmayı vaat eden Queer teori, yalnızca toplumsal cinsiyet kategorilerini değil, kategorik kimliklerin tümünü sorgulamak için bir olanak sağlar” görünmektedir. Anna Marie Jagose (2010, s.33) gibi Queer teorisyenler, Foucault’un düşüncelerinden etkilenecek; bağlama göre konum değiştirebilen, güç ilişkilerinin değişkenliğini ve oynaklığını göz önüne alabilen, son derece dinamik ve uyanık bir direnişin gerekliliğini vurgulamışlardır.

Mutlak ve sabit olarak kabul edilen ve bir yandan da hegemonya aracı olarak kullanılan milliyet kimliklerini Queer teori gözüyle değerlendirildiğinde söylem tarafından kurgulanan, kategorizasyon, ötekileştirme, dışlama, şiddet pratiklerine de karşı çıkma imkânı buluruz. Gamson (akt:Öz, 2010:34), Queer hareketinin sadece sınırlı olmayan politik çabasını şu satırlarla ifade eder:

Queer, politik baskıyı üreten erkek/kadın ve heteroseksüel/heteroseksüel olmayan gibi ikili bölünmelerin doğal olarak pekiştirilmesi aracılığıyla işleyen etnik tarzda gey ve lezbiyen kimlik politikalarının sınırlarını ifşa etmek için önemlidir.

Sonuç olarak, Queer teori çalışmaları toplumsal cinsiyete odaklanmakla birlikte bunun yanı sıra sabit ve mutlak olduğu iddia edilen her türlü kimliği sorgulamak için de bir olanak yarabilme potansiyeli taşıdığını belirtmemiz gerekir. Queer teori, kendini mutlak, sabit, en iyi gerçeklik olarak algılayan ‘heteroseksizmin’, diğer tüm cinsel kimliklere karşı yok sayma, kendine benzetme ve yok etme politikaları iktidarın görünmeyen, gizlenen çıkarlarını ifade eden yüzü olduğunu belirterek bunu sorunsal haline getirmiştir. Bu noktadan hareketle, Queer Teori, ırkçılık, etnisite, milliyetçilik ve cinsiyet gibi mutlak ve sabit olduğu varsayılan he türlü kimliğin sorgulanabilir olduğuna dair bir yön vermekte, bireyleri, muhalefete davet etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydın, S. ve diğ. (2007) *Antropoloji*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bates, G.D. (2009) *21.Yüzyılda Kültürel Antropoloji, İnsanın Doğadaki Yeri*, çev: S. Aydın ve diğ. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Benhabib, Ş. (2008) “Öznellik, Tarih Yazıcılığı ve Politika:Feminizm-Postmodernizm Alışverişi” içinde *Çatışan Feminizmler: Felsefî Fikir Alışverişi* (çev: F.E.Sezer),İstanbul:Metis Yayınları,s.:25-44.
- Bilton, T. ve diğ. (2009) *Sosyoloji*, (çev. Kemal İnal ve diğ.) Ankara: Siyasal Kitabevi
- Butler, J. (1988) “Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory” *Theatre Journal*, Vol. 40, No. 4 , s.: 519-531, <http://www.jstor.org/stable/3207893> (erişim tarihi:12.05.2014)
- Butler, J. (2007) *Taklit ve Toplumsal Cinsiyet’e karşı Durma*, İstanbul: Agora Yayıncılık
- Butler, J. (2008) *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, çev: B.Ertür, İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, J. (2009) *Toplumsal Cinsiyet Düzenlemeleri içinde CogitoDergisi, Feminizm Özel Sayısı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Butler, J. (2010) “*Queer Yoldaşlığı ve Savaş Karşısı Siyaset*” (çev.:E.Yılmaz) içinde *Anti-Homofobi Kitabı/2:Uluslar arası Homofobi Karşısı Buluşma*, Hazırlayan: A. Erol & N. Öztop Ankara: Kaos GL Yayını,s.:19-28
- Corber, J.R. ve Valocchi (ed.) (2003) *Queer Studies: An Interdisciplinary Reader*, Blackwell Publishing
- Cömert, M. (2009) “Lanetli Livatacı”→“Hastalıklı Homoseksüel”→“Gururlu Gey”→ “Kararsız Kvir/Kuir/Q”: Eşcinsel Arzuyu Adlandırma ve Sınıflandırmaya Tarihi Bakış”, içinde *Anti-Homofobi:Uluslar arası Homofobi Karşısı Buluşma*, Haz.A.Erol,Ankara: Kaos GL Yayınları,s.:170-174.
- Delice, S. (2004) “Queer Kuramı Üzerine Bir Başlangıç Yazısı”.*Üç Ekoloji Dergisi*, s.70-80, www.ucekoloji.net/?p=183 (Erişim tarihi: 19.06.2014).
- de Lauretis, Teresa (1991) ‘Queer Theory: Lesbian and Gay Sexualities’, *differences: a Journal of Feminist Cultural Studies* 3, 2: iiix-viii.
- Direk, Z. (2009) *Cinsiyetli Olmak: Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar*, İstanbul: Yapı kredi Yayınları.

- Durudoğan, H. (2011) “Judith Butler ve Queer Etiği,” *Cogito*, 65-66, Yapı Kredi Yayınevi, İstanbul, s.:87-99
- Fraser, N. (2008) “Pragmatizm, Feminizm ve Dilsel Dönemeç” içinde *Çatışan Feminizmler: Felsefi Fikir Alışverişi* (çev: F.E.Sezer), İstanbul: Metis Yayınları, s.:68-86
- Foucault, M. (2012) *Özne Ve İktidar*, I. Ergüden ve O. Akınhay (çev.), Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Foucault, M. (2014). *Sonsuza Uzanan Dil* I. Ergüden (çev.), Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Foucault, M. (2016) *Cinselliğin Tarihi*, H. Tanrıöver (çev.), Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Gilmore, D. (1990) *Manhood in the Making: Cultural Concepts of Masculinity*. Yale University Press.
- Haviland, W. ve diğ. (2008) *Kültürel Antropoloji*, çev: İnan Deniz- E.Sarioğlu, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Hawkes, G. (1996) *A Sociology of Sex and Sexuality*, Philadelphia: Open University Press.
- Jagose, A. (1996) *Queer Theory, An Introduction*, New York: New York Univ. Press, ,
- Malinowski, B. (1990) *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı*. (H. Portakal, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınları
- Mead, M. (1928). *Coming of Age in Samoa*. New York: William Morrow & Company.
- Mead, M. (1935) *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*. New York: Perennial an imp. of HarperCollins Pub.
- Moore, L.H. (1994) *The Divisions Within :Sex, Gender and Sexual Difference içinde A Passion for Difference :Essays in Anthropology and Gender*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press
- Öz, Y. (2010) “Queer Teorisinin Penceresinden” içinde *Anti-Homofobi Kitabı/2: Uluslar arası Homofobi Karşıtı Buluşma*, Ankara: Kaos GL Yayını.
- Rich, A. (1984) “Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence”. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, (s.631–660).
- Rosaldo, M.Z. ve Lamphere, L. (1974) *Woman, Culture and Society*, California: Stanford University Press
- Sarup, M. (1997) *Post Yapısalcılık ve Post Modernizm*, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Sedgwick, E.K. (1990). *Epistemology of Closet*. University of California Press.
- Stolcke, V. (1993) “Is sex to gender as race is to ethnicity” içinde *Gendered Anthropology (ed: Teresa del Vale)* New York: Routledge

- Tabatabai A. (2010) “Protecting the lesbian border: The tension between individual andcommunal authenticity”, *Sexualities*13(5) 563–581 The Author(s) 2010Reprints and permissions: sage pub. co.uk/journals permissions.navDOI:10.1177/1363460710375570 sex.sagepub.com
- Tekelioğlu, O. (2001) *Foucault ’un Sosyolojisi*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Tong, R. (2009) *Feminist Thought* Colorado, Westview Pres.
- Turner, B. (1987) *Medical Power and Social Knowledge*,London: Sage Pub.
- Warner, M. (1993) *Fear of a Queer Planet: Queer Politics and Social Theory*. Minneapolis: University of Minnesota,
- Wilcox, L.K. & Allen, R.K. (2000) *Families and the Gay Community*, içinde *Families&Change* (ed:P.C.McKenry/S.J.Price),California:Sage Pub.
- Yardımcı, S. (2012) 05 15, 2014 tarihinde <http://www.e-skop.com/skopbulten/ne-o-ne-bu-ne-su-queer-kurami-ve-kimliksizlesme/749>. adresinden alındı
- Young, I.M. (2009) “Yaşanan Bedene Karşı Toplumsal Cinsiyet: Toplumsal Yapı ve Öznellik Üzerine Düşünceler” içinde *Cogito Dergisi, Feminizm Özel Sayısı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.:39-57